

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-079-7-11>

ЄВРОПЕЙСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ: ПОТЕНЦІАЛ ПОЛІТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Яценко Н. Ю.

аспірантка кафедри політології

*Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

Ідея єдиної Європи, пов'язана з прагненням домогтися глобального справедливого управління європейськими країнами, що вийшли з двох світових воєн, призвела до нового стану міждержавних відносин і породила особливий суб'єкт – Євросоюз. Створення Європейського співтовариства і його подальший розвиток, в свою чергу, супроводжувалися переосмисленням прерогатив народів і країн, що входять в нього на основі загальнорегулятивного принципу наднаціональності.

Сьогодні тема ідентичності є однією з найбільш часто досліджуваних тем серед дослідників європейської інтеграції. Це, зокрема, пов'язано із поширенням на початку 2000-х рр. в роботах філософів і соціологів концепту «космополітичної Європи» як способи переосмислити і реформувати Європейський союз в дусі постнаціоналізму [1, с. 88]. У цей період формується поширена в наукових працях практика моделювання європейської ідентичності.

Зокрема, відомими є три моделі ідентичності, запропоновані Томасом Ріссі [4, с. 112]. До них відносяться:

1. «Наскрізна» модель, в якій одні й ті ж характеристики можуть розділятися представниками різних груп ідентичності.

2. «Вкладена» модель («Матрьошка»), що позначає ієрархію ідентичностей, коли з регіонального або національного самовизначення формується ідентифікаційне ядро, поверх якого виникає шар європейської ідентичності.

3. Модель «мармурового кексу» («marble cake»), в якій виникають переплетення взаємодії ідентичностей, в результаті чого відбувається «європеїзація» національної ідентичності, й індивід починає сприймати себе європейським французом, іспанцем, поляком тощо.

Політично Європа являла собою різноманітне співтовариство, в якому співіснують різноманітні інтереси, устремління і різне ставлення до існуючої дійсності. Проте, в будь-яку епоху історії Європи робилися спроби надати цій безформній масі різних інтересів, устремлень і підходів властивості політичної одиниці. Процес здійснення ідеї об'єднаної Європи на більш високому рівні політичної інтеграції

представлявся прийнятним виключно при зміцненні прерогатив національної держави. Держава розглядається при цьому як ядро своєрідних соціальних сукупностей, ідентичність яких проявляється в реалізації ідеї нації й затвердженні власного суверенітету.

З точки зору сучасних вчених, європейська ідентичність – це, перш за все, історична і цивілізаційна спільність. Більшість з них сходяться на думці, що саме завдяки цій спільності можна говорити про Європу як про єдину цивілізацію, тоді як азіатська і африканська ідентичності як такі не існують [3, с. 57].

Саме з цієї причини європейська ідентичність найбільш яскраво сприймається ззовні. Всі неєвропейці, як правило, розглядають європейців як єдине ціле. Однак не можна забувати, що жоден соціальний процес не протікає гладко і без проблем. У сучасній Європі існує не тільки однозначна підтримка інтеграційних процесів з боку населення, але і вкрай скептичне відношення до тенденцій формування єдиної європейської ідентичності. Кількість євроскептиків постійно зростає і про це свідчать результати референдуму, який був проведений з приводу прийняття Євроконституції ще в 2005 році.

Європейська ідентичність відчуває в даний момент великі труднощі у зв'язку із протиставленням європейської світськості й проникнення в Європу ісламської культури. Вважається, що основною цінністю, що об'єднує Європу, було свого часу християнство, основні принципи якого зараз в Європі не так популярні, як раніше.

Тривалі спроби розвивати демократичні практики в рамках ЄС ставлять багато питань, які зачіпають взаємини між трьома рівнями ідентичності. Справа в тому, що крім регіонального рівня ідентичності й «під ним» існує ще один рівень – ідентичність мігрантів. Мігрантів в ЄС можна розділити на «зовнішніх» і «внутрішніх». Зовнішні мігранти – це люди, які приїхали до країн ЄС переважно з інших континентів – з Африки й Азії. Внутрішні мігранти – це люди, які змінили країну проживання всередині ЄС. Однак найсерйознішу проблему для держав ЄС представляють мігранти, які приїхали з країн, що по типу культури сильно відрізняються від Європи. Їх присутність в Старому Світі кидає виклик не тільки почуттям національної ідентичності, але і є загрозою для формування «європейської ідентичності». Ця загроза знаходить свій вияв у масових бунтах, актах вандалізму і підпали машин у Франції, трагічні події у Великобританії, зіткненнях в Італії. З точки зору теорії демократії, як способу інтегрувати знання та переваги різних груп населення країни в політичні рішення, мігранти становлять серйозну проблему.

В основі формування європейської ідентичності лежать концепції центральності індивіда в суспільстві й християнства як моделі цивілізаційного розвитку і соціокультурної інтеграції. Іслам, як зазначив

тодішній Папа Римський Бенедикт XVI, теоретично не протиставляє-ся християнству, але заперечує результати нинішньої секуляризації християнської Європи. Нинішній стан справ з європейською ідентичністю виник після того, як її християнське коріння було відкинута (як це сталося, коли в 2000 р. не прийняли Конституцію в Німці).

Над існуючими до початку процесу європейської інтеграції національними ідентичностями керівництво і політичні еліти ЄС прагнуть надбудувати «європейську ідентичність». Для цього доводиться йти на певне послаблення почуття національної ідентичності. Даний процес супроводжується посиленням відчуття регіональної ідентичності, так як національні держави в Європі виникли відносно недавно (приблизно 400 років тому) і уявлення про регіональну ідентичність ще живі в умах населення Європи. Таким чином, в Європі існує свого роду «вежа» ідентичностей: зверху народжується європейська ідентичність, посередині існуюча і досить вкорінена національна ідентичність і під нею відроджується регіональна ідентичність. Ця конструкція робить вкрай складною задачу політичного управління в Європі. Історичні межі регіонів в Європі часто не збігаються з межами національних держав. Каталонці й баски живуть, окрім Іспанії, у Франції, угорці – в Трансільванії й Сербії, італійці – в Хорватії. Подібна ситуація створює значні труднощі у функціонуванні національних держав і дії Брюсселя щодо формування «європейської ідентичності» підсилюють ці труднощі.

На відміну від культурної та релігійної ідентичності Європи, яка є результатом довгої еволюції історії й традицій європейського континенту і має універсальний характер, ідентичність Європейського союзу може надбати лише політичного характеру, оскільки потрібно досягти політичної згоди або загального підходу його членів до спільного розуміння значення цієї ідентичності. Це відбувається тому, що політична ідентичність – це не тільки список фундаментальних цінностей і принципів, таких як ті, які проголошені в розділі основних прав в недавно прийнятих конституціях. Політична ідентичність – це, перш за все, стан свідомості громадян (як індивідуумів, так і, в деяких випадках, представників інститутів, таких як країни-члени ЄС), і вона може існувати лише при їх взаємодії та взаєморозумінні.

Н. Ю. Кавешніков озвучив чотири можливі сценарії політичного розвитку ЄС [2, с. 36]:

1. «Менше Євросоюзу». Відмова від ідеї зближення і повернення до головного для Європи – єдиного ринку. Цей сценарій передбачає зменшення зовнішньої участі ЄС в політиці окремих держав і, швидше за все, зупиняє політичний вектор інтеграції.

2. «Більше Євросоюзу». Різкий стрибок у бік максимального політичного зближення аж до уподібнення федерації. Такий варіант

передбачає розширення і посилення повноважень наднаціональних політичних інституцій ЄС.

3. «Консолідація Євросоюзу». Цей сценарій передбачає, що існуючі інститути та інстанції збережуться і продовжать роботу за принципом «робити менше, але краще». Це цілком ймовірний сценарій, оскільки не вимагає від чиновників нових рішень і передбачає оптимізацію і тонке налаштування того, що вже є. Його очевидним мінусом є рух за інерцією, що досить небезпечно в разі виникнення криз.

4. «Гнучкий Євросоюз». Варіант гнучкого розвитку ЄС включає можливу федералізацію центру і збереження інтеграційних процесів для інших країн в поточному вигляді. Таким чином, формується модель «ядро-периферія», що дозволяє гнучко реагувати на виклики противників.

Література:

1. Альтерматт Урс. Етнонаціоналізм – європейське зло. Національна ідентичність: Хрестоматія. Упоряд. Т. С Воропай. Харків: Крок. 2019. 224 с.

2. Кавешников Н.Ю. Конституция Европейского Союза: неопознанный политический объект приближается. Космополис. 2005. № 4 (10). С. 33–52.

3. Тихомирова Є.Б. Формування європейської ідентичності як чинник європейської інтеграції. Наукові записки. Політичні науки. 2015. № 45. С. 56–60.

4. Risse-Kappen T. A Community of Europeans? Transnational Identities and Public Spheres. NY.: Cornell Univ. Press, 2010. 315 p.